

EDEN IZMED STOTIH

// Davorin Tome

Mogočna **GNEZDILNA STENA** nad Atlantikom, nedaleč od naselja Tamri, je eno izmed dveh gnezdišč klavžarjev (*Geronticus eremita*) v Maroku.

foto: Davorin Tome

Nečesa ne delamo prav. Številne ptice še vedno izginjajo iz Slovenije. Zlatovranke (*Coracias garrulus*) tako rekoč ni več. Kozica (*Gallinago gallinago*) je le še tu in tam kakšna, z velikim škurhom (*Numenius arquata*) je podobno, le s to razliko, da zanj bolj ali manj vemo, kje še gnezdi. Toda spisek se tu še zdaleč ne konča. Tolažimo se, da je ptic, globalno gledano, še vedno veliko. Zlatovrank vse skupaj skoraj pol milijona, škurhov okoli milijon in kozic več kot štiri milijone. Ko bomo trend izginjanja ptic priznali kot resen problem, bomo še imeli možnosti, da jih pridobimo nazaj. Kaj pa vrste, ki štejejo le nekaj deset ali sto osebkov globalno? Njih, ko jih enkrat ne bo, nihče več ne bo dobil nazaj. Ena takšnih je klavžar (*Geronticus eremita*). Leta 2012 je dobil svoje mesto v knjigi *Priceless or Worthless* (Neprecenljivo ali ničvredno), ki je svetu predstavila nezavidljivi klub 100 najbolj ogroženih vrst na svetu.

ŽE SKORAJ OD NEKDAJ NARAVOVARSTVENI PROBLEM

Pred okoli 500 leti je švicarski naravoslovec Conrad Gessner javnosti prvič strokovno predstavil klavžarja v knjigi *Historiae animalium* z izčrpnim opisom in lesorezom. Njegov opis naj bi temeljil na mladem osebku, odvzetem iz narave nekje v Švici, verjetno je avtor vrsto dobro poznal. Težko pa bi to rekli za druge naravoslovce tistega časa in tudi kasneje, ki

so v svojih knjigah klavžarja predstavili med kormorane in mu med prsti risali plavalno kožico. Podoba ptice so tako zelo spremenili, da so, ko so jo na začetku 19. stoletja evropski raziskovalci odkrili tudi v Aziji, sprva menili, da gre za novo in ne isto vrsto. Celoten zaplet je bil verjetno posledica dejstva, da so klavžarji z ozemlja Evrope izginili že tako zgodaj, da jih večina sploh nikoli ni videla.

Kljub varstvenim prizadevanjem se populacija klavžarjev v Maroku le počasi obnavlja, morda tudi zaradi pomanjkanja primerne površine, saj so precejšnje površine v zaledju gnezdišč že spremenjene v njive in nasade arganovih dreves.

foto: Davorin Tome

Na podlagi zgodovinskih zapisov in najdenih kosti si danes predstavljamo, da je še pred časom Gessnerja klavžar naseljeval večji del južne Evrope, Balkan (zelo verjetno tudi Slovenijo), Bližnji vzhod in severni del Afrike. O tedanjem številu ptic so možna le divja ugibanja. Velikostni razred nekaj 100.000 osebkov verjetno ni pretiran. Do 20. stoletja jih je na Bližnjem vzhodu, v Turčiji, Maroku in Alžiru ostalo le še 10.000, druge so izginili. Danes populacijo klavžarjev IUCN ocenjuje na dobrih 500 prostoživečih osebkov v Maroku, okoli 100 ne povsem prostoživečih osebkov v Turčiji in nekaj čez 1.000 osebkov v različnih programih ponovnega naseljevanja po Evropi in živalskih vrtovih sveta. Izraz »ne povsem prostoživeči osebki« potrebuje pojasnilo. V Turčiji vsako zimo klavžarje polovijo in zaprejo v velike kletke, kjer ob dobri hrani varno počakajo pomlad. Takrat jih izpustijo, da na svobodi poskrbijo za zarod. Ena izmed navad klavžarjev pa je kljub vsemu že za vedno izginila. Pred kratkim izumrla populacija iz Sirije je bila edina, ki se je čez zimo selila na jug, v Etiopijo, vsi preostali še živeči klavžarji so stalnice, brez potrebe in znanja o selitvah.

Kaj natančno je že tako zgodaj klavžarje poglano iz Evrope, je zaradi časovne oddaljenosti zavito v meglico. Nekaj pojasnijo zapisi iz časov preporoda narodov o kvaliteti mesa mladih ptic, vsega verjetno ne. Kasneje so se lovu kot dejavniku ogrožanja pridružili še drobljenje in spreminjanje bivališč, pesticidi in vznemirjanje na gnezdiščih. V turškem Bireciku, na levem bregu Evfrata, na primer, kjer je kolonija klavžarjev naseljevala strmo, apnenčasto steno sredi mesta, so pred začetkom naravovarstvenih aktivnosti domačini vsako leto uničili večino mladičev v gnezdih. Mestnim veljakom niso bili všeč zaradi iztrebkov, otroci so jih kamenjali, ker so imeli slab zgled.

V EVROPI SI GA ŽELIMO NAZAJ

Danes so klavžarji deležni vsestranske pomoči kjer koli še živijo, tudi v Evropi, kjer si želimo, da bi ponovno zaživel. Kar nekaj programov ponovne naselitve je v teku, v okviru katerih ptice razmnožujejo v kletkah, speljane mladiče pa spuščajo v naravo. V Španiji imajo na ta račun že manjšo prostoživečo kolonijo, ki pa brez dodatne hrane ne bi preživela. Veliko naporov v obnovitev gnezditvene populacije vlagajo Avstrijci, Nemci in Italijani. Od leta 2014 so njihova prizadevanja koordinirana prek projekta LIFE+ »Razlog za upanje« (LIFE+12-BIO_AT_000143), ki ima za cilj povrnitev klavžarja v Alpe, kjer je nekoč že živel. Program dela je ambiciozen, saj želijo ptice naučiti popolnoma samostojnega življenja, ki vključuje tudi selitev. Možnosti, da bi brez pomoči preživeli zimo v Alpah, so namreč premajhne. Mladiče urijo, da jeseni sledijo motornim padalom do lagune Orbetello na jugu Toskane v Italiji, kjer so zime bistveno milejše. Izkazalo se je, da ptice niti niso trdoglave, spretnosti selitve se naučijo hitro in potem selitveno pot opravijo same. Bolj trdoglavi so ljudje ob selitveni poti. Samo jeseni leta 2016 so pet klavžarjev postrelili

Populacija klavžarjev se je zmanjšala do te mere, da vrsto uvrščamo med 100 najbolj ogroženih na svetu.

foto: Davorin Tome

Danes populacijo klavžarjev IUCN ocenjuje na dobrih 500 prostoživečih osebkov v Maroku, okoli 100 ne povsem prostoživečih osebkov v Turčiji in nekaj čez 1.000 osebkov v različnih programih ponovnega naseljevanja po Evropi in živalskih vrtovih sveta.

KLAVŽARJI so zelo družabni, gnezdijo v kolonijah in se združujejo v jate. Na sliki je del večje skupine, ki je sestavljala kakšnih 10 % celotne svetovne prostoživeče populacije.

foto: **Davorin Tome**

divji lovci. Kljub izgubam jih je to zimo iz gnezdišč v severnih Alpah v Toskano priletelo okoli 80.

KAKO JE V NARAVI OPAZOVATI TAKO OGROŽENO ŽIVAL?

Zadnja preostala skupina prostoživečih klavžarjev v Maroku živi ob atlantski obali. Večina ptic gnezdí v narodnem parku Souss-Massa, ki je nekakšna mešanica zavarovanega območja, kmetijske krajine in puščave. Druga, manjša skupina je nedaleč stran, severno od mesta Tamri. Gnezda imajo na nedostopnih policah strmih obalnih pečin. Skupaj naj bi bilo tam med 500 in 600 ptic, a vse ne gnezdijo. Odkar jih od leta 1994 aktivno spremljajo, se je število gnezd od okoli 70 povzpelo na dobrih sto.

Ko sem načrtoval izlet v te kraje, sem si februarja, še pred začetkom gnezdenja, predstavljal, da mora biti tako zelo ogrožena ptica tudi zelo plašna. Pa ni bilo tako, kakor sem pričakoval. Tudi brez teleskopa sem si lahko podrobno ogledal njihovo črno, s kovinskim sijajem peres ozaljšano telo in gol obraz z nagubano, vinsko rdečo kožo, ki prepričanju, da so vse ptice na svetu lepe, doda kanček dvoma. Razmršen čop na zatilju in zapognjen, nesorazmerno velik kljun naredita obraz le še bolj grotesken.

Večino hrane najdejo klavžarji v obalnih polpuščavah, kjer tla še niso obremenjena s pesticidi.

foto: **Davorin Tome**

Pred kratkim izumrla populacija iz Sirije je bila edina, ki se je čez zimo selila na jug, vsi preostali še živeči klavžarji so stalnice, brez potrebe in znanja o selitvah.

Pokrajina, kjer se zadržujejo, je praktično nenaseljena kamnita polpuščava. Po njej se potikajo redki pastirji s kozami, konec tedna se jim pridružijo še nedeljski ribiči. Težko je razumeti, da jih tu karkoli ogroža. A predstavljam si, da hrane, še posebej čez poletje, ko oskrbujejo mladiče in sonce močno pritisne, ni prav veliko. Verjetno imajo v tej suhoti težave tudi s pitno vodo. Večino obstoječih virov ljudje porabijo zase in svoje njive. Zna biti, da zaradi tega za preživetje potrebujejo velike površine, kar pa je lahko omejujoč dejavnik. V zaledju gnezdišč so namreč njive in obsežni nasadi arganovih dreves. Sem pa, ko sem posut s puščavskim prahom in ožganimi rokami opazoval jato klavžarjev, ki so premetavali kamenje in iskali hrano, doživel še nekaj, česar prej nisem pričakoval. Od vznemirjenja so se mi roke tako tresle, da sem ptice bolje videl brez daljnogleda kakor z daljnogledom.

DODATNO BRANJE:

BAILLIE, J.E.M. & BUTCHER, E.R. (2012): Priceless or Worthless? The world's most threatened species. - ZSL, London.

BirdLife International (2016): *Geronticus eremita*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: <http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T22697488A93616442.en> (1. februar 2017).

<http://northernbaldibis.blogspot.si/2012/06/history-of-confusion-1.html> (1. februar 2017)

<http://waldrapp.eu/index.php/en/en-home> (1. februar 2017)

PERCO, F. & TOUT, P. (2001): Notes on recent discoveries regarding the presence of the Northern Bald Ibis *Geronticus eremita* in the upper Adriatic region. - *Acrocephalus* 22 (106-107): 81-88.

ŠTUMBERGER, B. (1999): Klavžarjevo sporočilo. - *Acrocephalus* 20 (94-96): 69-67.

"Razlog za upanje" je ugotovitev sodelavcev na projektu LIFE+, da je klavžarje, ki gnezdijo v Alpah, možno naučiti pozabljenih selitvenih navad. Ob prvi selitvi jim pot pokažejo z motornim padalom, ki mu ptice rade sledijo.

foto: **C Esterer Waldrapteam**

